

INDIVIDUALNI NAČRT KOT METODA DELA

V začetku devetdesetih let so v slovenskem prostoru strokovni delavci začeli prepoznavati potrebo po tem, da bi ljudje, s katerimi delajo, ne glede na to, kakšno oznako ali oviranost imajo, prejeli podporo glede na svoje potrebe. Za doseg tega cilja je bil potreben premik s skupine na posameznika in, kar je ključno, preobrat miselnosti strokovnih delavcev. Preobrat v smislu zavedanja, da strokovni delavci niso tisti, ki najbolje vedo, kaj je dobro za vsakogar. Raziskovalni socialni delavci so pričeli številne pilotske projekte, v katerih so iskali metode dela, ki bi omogočile povečanje moči uporabnika in hkrati zmanjšala težo birokracije. Leta 1994 so iz Velike Britanije prenesli metodo načrta skrbi (danes jo imenujemo individualni načrt), ki so jo glede na izkušnje dela v našem prostoru dopolnili in poiskali vzvode za njeno realizacijo. Metoda je postopoma našla svoje mesto v praksi socialnega dela. To lahko potrdimo z dejstvom, da so strokovni delavci, študentje in uporabniki socialnih storitev po metodi individualnega načrta v Sloveniji v zadnjih devetih letih izdelali že več kot 700 načrtov.

Kljub razmeroma kratkem obdobju implementacije metode pri nas je bila ta deležna številnih sprememb, ki so bile posledica novih izkušenj in znanj zapisovalcev. Vse dopolnitve so bile narejene predvsem z namenom, da metoda skozi celoten proces načrtovanje zagotovi krepitev moči uporabnikov socialnih storitev.

V nadaljevanju so predstavljene glavne spremembe, ki so prispevale k ohranjanju in krepitev moči uporabnikov pri izdelavi in implementaciji načrta. Med te spremembe sodijo preimenovanje, način zapisa, opredelitev zapisovalcev metode in pomen in definicija zaključka metode.

Prvič so se strokovni delavci seznanili z metodo individualnega načrta pod imenom »načrt skrbi«. Samo poimenovanje se je zdelo smiselno in je obljubljalo to, kar naj bi načrt vseboval - načrt organizacije skrbi, ki jo konkretni uporabnik potrebuje za uresničitev svojih ciljev. Poimenovanje ni bilo

naključno. Metoda je bila prenesena iz angleškega prostora, kjer sta jo avtorja David in Althea Brandon (1994) imenovala *care planning*. Zaradi navdušenja nad novim pristopom so izvajalci načrta spregledali, da kljub novim pristopom pri delu načrt še zmeraj vsebuje besedo skrb, torej konotacijo, da je treba za nekoga skrbeti, in ponazarja dejstvo, da posameznik nečesa ni sposoben narediti sam. To pomeni, da so bili uporabniki še vedno definirani kot ljudje, za katere je treba skrbeti, in torej niso bili enakovredni člani skupnosti.

Pobudo za spremembo preimenovanja so dali uporabniki sami. V zahtevku za spremembo so poudarili, da nočejo skrbi, ampak zahtevajo pravico do dobrin, ki so namenjene vsem članom družbe. Tako se je v letu 1998 začne uveljavljati ime »individualni načrt za samostojno življenje« (prim. Završček, Zorn, Videmšek, 2001: 149).

Spremembi poimenovanja je sledila sprememba v načinu zapisa metode. Pregled zapisov prvih načrtov namreč kaže, da so bili načrtovalci tisti, ki so sogovornika ocenjevali in ga poskušali predstaviti. To so primeri zapisov prvih načrtov:

Ana je zgovorna ženska. Pogosto sramežljivo prekriva svoj obraz in si gre s prsti skozi lase, ki so gosti, skodrani in temni. Srečali sva se na njenem domu. S prijateljem, ki je komunalni delavec v pokoju, stanuje v dvosobnem družbenem stanovanju ...

Andrej je mlad mož, ki živi s svojo mamo in bratom v lastniški hiši v Kranju. Je komunikativen in zgovoren, pogovor pa pogosto popestri s šalami ...

Matej je simpatičen mož srednjih let, modrih oči. Veliko se smeje. Njegov glas je tih in prijeten. Spoznala sem ga skupaj z njegovo leto in pol mlajšo sestro Darjo ...

Iz predstavljenih odlomkov vidimo, da so bili načrti pisani v tretji osebi. Tak zapis predstavi oceno, sodbo ali pogled strokovnih delavcev na

svoje sogovornike. Ni bilo mogoče ustvariti okoliščin, v katerih bi se sogovornik predstavil sam.

Načrtovalci niso čutili potrebe po spremembi – zaradi dobrih izkušenj in ker so optimistični uvodni predstavitveni stavki pogosto vplivali na to, da so se sogovorniki veselili ponovnih snidenj. Vendar natančen opazovalec ne more spregledati, da te sodbe strokovnih delavcev niso v skladu s konceptom krepitve moči, ki naj bi mu načrt sledil. Zaradi tega so se pojavile pobude v smislu spremembe zapisa. Danes se načrti zapisujejo v prvi osebi. Pri tem je poseben pomen pridobil prav prvi stavek, v katerem se sogovornik sam predstavi. Tako v prvem stavku piše, denimo: »Sem dobra gospodinja in vsa gospodinjska dela opravi sama,« ali: »Sem Luka, diplomirani ekonomist, ki obožuje naravo,« ali: »Rada klepetam in znam prisluhniti ljudem.«

Namen spremembe v načinu zapisa je spodbuda sogovornikom, da razmišljajo o sebi kot o kom, ki nekaj zna in zmore. Na ta način je omogočeno iskanje drugih vlog, ki jih imajo. Posamezniki sebe tako ne vidijo samo kot subjekta s težavami v duševnem zdravju, kot uživalca nedovoljenih drog ali kot upokojenca, temveč zlasti kot posameznika, ki ima darove in spretnosti.

Ob vzpostavitvi in implementaciji metode v slovenski prostor so bili načrtovalci predvsem strokovni delavci in zainteresirani študentje visoke šole za socialno delo, ki so v okviru programa TEMPUS pridobili izkušnje o izdelavi načrtov. Osnovna ideja je bila prenos metode v slovenski prostor in njena promocija med strokovne delavce.

Na začetku načrtovalcem ni bilo jasno, da je lahko zapisovalec načrta tudi uporabnik sam, če seveda tako želi. Praksa je pokazala, da lahko na ta način ponudimo uporabnikom izbiro in jih opogumljamo, da sami zapisujejo svoj načrt, tako pa povečajo svoj nadzor nad celotnim postopkom izdelave načrta.

Poleg definiranja, kdo bo načrt zapisal, se je vedno pogosteje pojavljala ideja, da se tudi ljudem, ki imajo izkušnje izključenosti, ponudi možnost izobraževanja o izdelavi individualnega načrta. Danes so se strokovnim delavcem kot načrtovalcem pridružili tudi uporabniki socialnih storitev.

Med pomembne spremembe sodi tudi obravnavna pomena zaključka načrta. Prvi načrti so se zaključevali z željami posameznika, ki so bile zapisane v obliki priporočil. Danes so priporočila zamenjali cilji, tem pa sledi izdelava stroškovnika, opis implementacije ciljev in evalvacija. Po enem

letu sledi še revizija individualnega načrta.

Prav z vzpostavitvijo vzvodov za nadaljevanje zapisanega načrta in posledično za njegovo realiziranje je načrt oplemeniti svoj namen. Zapis individualnega načrta je tako samo začetek procesa načrtovanja uresničitve posameznikove vizije in ciljev. Dejstvo je namreč, da sam zapis načrta ne spremeni položaja uporabnikov. V primeru, da zapisanemu načrtu ne sledi njegova izvedba, nismo naredili nič. Brez implementacije načrta in spremljanja njegovega uresničevanja uporabniki sicer pridobijo prijetno izkušnjo sodelovanja z načrtovalci, vendar to ne pomeni spremembe njegovega položaja in ne odpravi razlogov, ki so ga privedli k odločitvi za sodelovanje pri zapisu načrta. Še več, če načrt ostane zgolj pri zapisu, s tem degradiramo vsa načela krepitve moči, ki smo jim skozi načrt sledili.

Ne glede na spremembe, ki jih je bil načrt v devetletnem obdobju deležen, je ostalo bistvo načrtovanja premik moči od strokovnih delavcev do uporabnikov socialnih storitev. Krepitev moči v smislu prevzemanja vpliva nad svojim življenjem ter nad celotnim procesom načrtovanja.

Krepitev moči omogoča uporabnikom spoznanje, da so njihove besede pomembne, da sami vedo, kaj je najbolje zanje, in kar je najpomembnejše, omogoča jim spoznanje, da tudi sami nekaj znajo in zmorejo. Proces načrtovanja pa omogoča, da imajo uporabniki nadzor in prevzamejo vpliv na bistvena vprašanja o svojem življenju. Ta vprašanja so: kje bom živel/a, kaj bom delal/a in kdo me bo pri tem podpiral (Škerjanc 1996: 287).

Pri načrtovanju tako uporabniki prevzamejo nadzor nad celotnim procesom. V okviru zapisa individualnega načrta to pomeni, da uporabniki povedo, kaj naj bo v načrtu zapisano, kje se želijo srečevati, kaj so njihovi cilji. Načrtovalec jim je v času zapisa samo v oporo in jim pomaga samo toliko, kolikor uporabnik želi in potrebuje. Pri izvajanju zastavljenih ciljev uporabniki izrazijo svojo predstavo o izvedbi cilja, kdo naj jim pri tem pomaga in kdo naj jih pri uresničevanju podpira. Prav tako je z ocenjevanjem uresničenih ciljev. Uporabnik uresničitve ciljev oceni na vrednostni lestvici. Tovrstno sodelovanje daje uporabnikom občutek, da je proces namenjen njim, hkrati pa jim omogoča uresničevanje in doseganje ciljev in spretnosti, ki jih potrebujejo za čimbolj samostojno življenje.

Petra Videmšek

INDIVIDUALNI NAČRT KOT METODA DELA

LITERATURA

- D. BRANDON, A. BRANDON (1994): *The Yin & Yang of Care Planning*. Cambridge: Anglia Polytechnic University Faculty of Health and Social work.
- J. ŠKERJANC (1996), Zgodba o ekologiji in moči. *Socialno delo*, 35, 4; 283-288
- D. ZAVIRŠEK, J. ZORN, P. VIDEMŠEK (2002), *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

Ulica kot prostor preživljanja prostega časa, kot priložnost za oblikovanje identitete, kot možnost za pridobivanje socialne moči ... ki strokovno in dostopno usmerja na pot kriminalitete, je lahko tudi prostor za vzpostavljajoče in ohranjajoče medsebične odnose – odnose pomoči. Gre namreč za okolje, v katerem se mladi soočajo s tveganji, tveganji, ki so niso upravljaki, ampak so protagonisti tega, kar njih deluje in za njimi stoji.

Zato potrebujemo element v tem procesu pomoči (v smislu usklajevanja, dogovorjanja, skupnega spreminjanja) je prisop. Ta mora biti dovolj razvita, da pri to predstavi, preloži in

»Skala« – razredski učitelj v skupini v Ljubljani, v soseski Družnoga mesta (v našem primeru gre predvsem za Skala ljubljanskih mestnih Ljudi Polje, Rakova ječa in Nova Toba ter celjskih in celjskih ulic) usmerjuje – v različnih delih na ulici in v skupnem mladostnikovem prostoru, kar pomeni »Bar vesolja, in priložnost za razvoj v »Mladinskem centru 12-let«.

Skala je organizacijska enota Zavoda za varstvo Starčarjeva, ki uresničuje mladinsko ulično vzgojo. Mladostniki, vodniki, prostovoljci, predstavniki, animatorji in profesionalci si skupaj prizadevajo za tak program, ki vpletenim omogoča celosten razvoj.

Ciljna populacija našega dela so mladi, ki so jih je dotaknil fenomen ulice, razpravljajo s sodenjskimi in socialnimi težavnimi ter s ohranjajo ali vzpostavljajo možnosti za priložnosti pri vključevanju v družbo.

Namen našega dela je uspešno skupaj mladim v njihovem okolju, in pomembno na ulici. Ob tem si prizadevamo razviti osebne odnose s sovrstniki (v odnose primerno za ustvarjanje varnega prostora v prizadevanju za ljubeč in zažarnega kroga ulice. Čeprav smo, da je naše delo bolj skrb za mladostnikov celosten razvoj, so nam tudi pomembno dajati mladim možnost »protagonizma«.

Vodilo uličnega vzgojnega (animatorja, kot mu pravimo pri SKA) pri vsakem delu je »skupna

iniciativa« – vsi animatorji in vsi mladostniki delujejo skupaj.

Programi pomenijo vsak dan na ulici Ljubljana Polje, namreč je mladostnikom od 13. do 25. leta starosti, ki preživljajo prosti čas na ulici. V vsakem delu so vključeni prosti čas (školpet, predstave igre, športne igrice, delavnice, telet ...), vključuje in spremljajo mladostnikov v splošnem okolju, ki delujejo na področju vzgojnega in socialnega učitelja pomoči mladim pri vključevanju v proces izboljševanja in vzpostavljanja.

Programi vključujejo skupino na uličnih Rakova ječa in Nova Toba ulici in razredski. Namenjen je mladostnikom, ki preživljajo prosti čas na ulici in so vključeni v skupni aktivni program prosti čas vsakega dne. Delo je časovno razdeljeno na tri leta: prvi del našega dela je s mladostniki in njihovimi starši in priložnost vključiti druge deli vključeni v skupni delavnice, drugi del je vključevanje pogovorov s mladostniki in skupni razgovori s mladostniki in starši.

Program »Mladinskega centra 12-let« poteka vsak dan vsak dan, vsaki ob nedeljah. Namenjen je mladostnikom med 12. in 13. letom, ki imajo ulice kot socializacijsko okolje in ki zaradi neustreznosti okolja razvijajo pomanjšan ljubeč, zavestni družbe in vsakega dan preživijo na ulici, in tistim, ki nimajo in sprejemajo bolj kakovosten način preživljanja prostega časa. Mladostnikom ponujamo pomoč pri odločitvi in drugih ključnih odločitvah, družbeno vključevanje, ustvarjanje delavnice, organiziranje raznih turnirjev (športnih), vikendice (npr. drsenje, triat, biatlon) in sodelovanje pri predstavi, galeriji.

Skupni vzgojni je namenjeno mladostnikom, ki so v našem programu in potrebujejo individualno pomoč, ali pa jih k nam zaradi njihovih stisk in težav napotijo drugi institucije, družine, prijatelji ... Njihove težave in stiske so pogosto hujše kot navada, ki so škodljive okolju in/ali